

ZPRÁVY

Státní okresní archiv v Jihlavě 1990 -1995

Zásadní společenské změny, vyvolané listopadem 1989, se dotkly jihlavského archivu neobyčejně dramaticky v míře a rozsahu, který si jeho pracovníci, podobně jako ostatní čeští archiváři, nedokázali dříve vůbec představit. Počátek roku 1990 se nesl ve znamení počáteční euforie a iluzí, v nichž se iniciativní skupina jihomoravských archivářů včetně jihlavského ředitele snažila nastínit nové zásadní úkoly a změny v postavení archivu.

Zhruba od poloviny toho roku se již začaly hlásit o slovo první důsledky velkých změn. Stále rostla společenská objednávka na rozsáhlé vyhledávání materiálů, jaké archiv do té doby nezažil. První byly soudní rehabilitace. Ty měly proti dalším vlnám tohoto zájmu ještě tu výhodu, že hlavním partnerem archivu byly poučené justiční orgány a že soudní písemnosti byly vždy vedeny relativně řádným způsobem. Navíc tyto žádosti byly většinou hromadné, a tak odeznívaly v masovém pojetí relativně rychle. Do dalších období zůstávala jen nepříliš početná jednotlivá dohledávání. Brzy po nich však přišly další podněty - rehabilitace mimosoudní, privatizace a především majetkové restituce včetně dokládání státního občanství. To už byly stovky jednotlivých případů, velmi často se vracejících k dalšímu

upřesňování a dohledávání. Žadatelé byli velice hojně jednotliví občané, kteří měli většinou jen značně pofidérní představy o tom, jaký doklad vlastně potřebují. K tomu brzy přistoupily spory mezi oprávněnými osobami, prokládané leckdy netušenými zákrutami lidských osudů i úředních postupů. Vše dohromady přineslo na více než pět let rozhodující náplň archivní práce, provázené mimořádným vypětím všech pracovníků, snažících se vyhovět a pomoci. Tady už také nebylo zdaleka vše pěkně "přípraveno" na jednom místě, archiváři museli vzít náležitě v úvahu svoje znalosti novodobé historie vůbec a správní zvláště a prověřit zpravidla nejméně několik fondů. Od roku 1994 k tomu přibýlo ještě hledání dokladů k věznění a úmrtí českých lidí za nacistické okupace.

Jihlavský archiv byl přitom vždy proslulý velkým počtem historických badatelů. Také jejich počet neklesl, nýbrž právě naopak, jejich měnící se struktura spíše stupňovala nároky na jejich materiálové uspokojování. Vrchol vyhledávacího maratonu sice přišel už v letech 1992-1993, počet vyřizovaných případů však začal klesat až ke konci roku 1995. Práce s touto agendou však ještě zdaleka neskončila.

Na druhé straně není sporu, že tím archiv výrazně vstoupil do povědomí veřejnosti.

Mnoho lidí se najednou mohlo přesvědčit takřkajíc na vlastní kůži o potřebnosti našeho zařízení a nesmyslnosti dřívějších názorů na archiv jako neúčinný sklad starých papírů.

Na všechny ostatní složky archivní práce tak zbývalo velice málo času. Především musely být odsunuty větší zpřístupňovací práce, zbylo jen pořádání nezbytné pro plnění aktuálních potřeb. Tak byla v roce 1990 dovedena k časové hranici roku 1960 katalogizace zápisů rad a plén ONV Jihlava, krátce předtím, než tato akce byla centrálně zastavena. A teprve v roce 1995 se podařilo obnovit inventarizaci velkých fondů.

Rozsáhlé společenské a ekonomické změny vyvolaly také četné zániky a zásadní změny řady institucí, jež měl archiv ve své péči. Proto muselo být značnou starostí archivářů, aby jejich písemnosti nepřišly vniveč. Nejdůležitější z nich byly písemnosti KSČ, které se podařilo na podzim 1990 převzít do jihlavského archivu. Zachovány tak zůstaly nejdůležitější prameny pro nejnovější dějiny regionu v písemnostech předsednictva, plén a konferencí OV KSČ Jihlava do roku 1988 i dřívějších OV KSČ Třešť a MěV KSČ Jihlava. Doplňují je materiály OV NF, OOR a značně neúplné písemnosti OV SSM. Dlouhé řadě nových nebo transformovaných institucí byly poskytnuty informace a metodická pomoc pro vedení spisové služby a ukládání písemností, včetně nových podnikatelských subjektů. Obecného ohlasu došel zejména vzorový spisový a skartační řád Úřadu práce z roku 1993.

Další oblastí, kde se archivářům, většinou ovšem jen díky úsilí vyvinutém v mimopracovní době, podařilo nejen udržet předchozí úroveň, ale také ji dále rozvíjet, bylo kulturní působení na veřejnost. Svědčí o tom desítky větších i drobných akcí v nejrůznějších formách. K těm větším patřily početné dokumenty archivu na výstavě k T. G. Masarykovi v roce 1990. V následujícím roce byly mimořádně představeny veřejnosti nejcennější listiny a středověké rukopisy archivu na výstavě "Hudba pramenů", kterou navštívil i prezident Václav Havel. K 555. výročí přijetí basilejských kompaktát v Jihlavě v roce 1436 se kromě zmíněné výstavy uskutečnilo mezinárodní sympozium vysoké odborné úrovně

s později vydaným sborníkem jeho příspěvků a další akce. Všechny byly uskutečněny v těsné spolupráci s nejbližším partnerem archivu, jihlavským Muzeem Vysočiny. Toto vzájemné partnerství bylo v tomto období natolik běžné, že platí i o dalších aktivitách, pokud není uvedeno jinak. Řadu neznámých dokumentů písemných i hmotných se podařilo představit na výstavě "Když promluvila děla" k výročí I. světové války v roce 1994. Archivní doklady se objevily i na "armádní" výstavě k 50. výročí ukončení II. světové války o rok později. Svým způsobem mimořádnou akcí byla první výhradně česká archivní výstava v zahraničí, uskutečněná v září 1993 v Bavorském hlavním státním archivu v Mnichově, která byla věnována městskému právu na Moravě. Její myšlenka se nedlouho předtím v Jihlavě zrodila a náš archiv tam reprezentoval Gelnhausenův kodex a středověké právní listiny vedle podobných dokumentů měst Znojma, Olomouce a Brna.

V uplynulém šestiletí jihlavští archiváři uskutečnili dlouhou řadu přednášek a besed na nejrůznější témata z historie regionu. Pravidelně na podzim pokračovaly další ročníky pětidílného cyklu besed "Jihlavské zajímavosti", řadu dalších zaštitil v roce 1990 vzniklý Klub přátel staré Jihlavy. Všichni odborní archiváři přednášeli vždy v září v jihlavských kostelích výklady u příležitosti "Dnů evropského dědictví". Zakladatelským počinem ve svém oboru byl seminář "K dějinám hornictví a důlních prací na Vysočině" v září 1995, jehož sborník byl již také vydán. V roce 1990 natočila a o rok později uvedla Česká televize Brno pořad "Historická Jihlava", připravený za výrazného podílu ředitele archivu. Podle jeho scénáře byl v roce 1995 natočen videopořad "Jihlava, stříbrné město" Kabelovou televizí Jihlava.

Bohatá byla rovněž publikační činnost. Archiv se připojil k Muzeu Vysočiny jako spoluvydavatel IX. svazku Vlastivědného sborníku Vysočiny, do něhož, stejně jako již do svazku předchozího, přispěli archiváři svými studiemi. V roce 1992 vyšla K. Křesadlovi monografie "Kapitoly z historie Jihlavy" a o dva roky později vydal se Z. Jarošem kulturně historickou studii "Jihlavská radnice".

Je autorem kapitoly o středověké historii města v "Knize o Slaném" z roku 1994. V dalším roce se podstatně podílel na jubilejní publikaci "55 let Horáckého divadla" a dalších materiálech v souvislosti s otevřením jeho nové budovy. Napsal také větší počet odborných i popularizačních článků včetně divadelních recenzí, podobně jako V. Svěrák a v roce 1995 i L. Vilímek.

Ředitel archivu jako pověřenec komise vlády ČSFR zpracoval v roce 1990 - 1991 analýzu událostí na okrese Jihlava v letech 1967-1970 a v roce 1994 - 1995 pro Ústav soudobých dějin podobnou zprávu o pobytu sovětské armády na Jihlavsku od roku 1968 s bibliografickou a chronologickou přílohou. V červnu 1995 dovedl L. Vilímek svoje dlouholeté úsilí o rekonstrukci kaple sv. Antonína nad Rounkem k jejímu znovuposvěcení včetně zpracování drobné brožurky. Archiv se také podílel na zajištění pochodu 1. sboru francouzské napoleonské armády Jihlavskem 30.11. - 1.12.1995, připomínajícím pobyt napoleonských vojsk v našem kraji v době bitvy u Slavkova.

Zvýšené úkoly archivu mohly být zvládnuty také díky rozšíření malého kolektivu archivářů. Ten byl posílen v září 1991 o odborného archiváře PhDr. Vlastimila Svěráka a v březnu 1995 o Ladislava Vilímka. Naproti tomu jsme se museli na sklonku roku 1995 nečekaně rozloučit s dlouholetým správcem pobočky archivu v Telči J. Remešem.

V roce 1991 mohly být zahájeny postupné opravy budovy centrály archivu v Hluboké 1. Hloubková kontrola Sekcí archivní správy MV ČR na podzim 1994 konstatovala nutnost rozšíření ukládacích prostorů archivu. Jejich hledání přineslo nečekané zjištění, že budova je majetkem města. Problémy kolem nájmu a úpravy archivních prostor vyvolaly dlouhý kolotoč jednání o nové, definitivní a perspektivní umístění jihlavského archivu. Do konce roku 1995 se je vyřešit nepodařilo. Z nových zařízení si archiv cení především počítač a kopírovací přístroj, bez něhož by si dnes archiváři již svoji práci nedokázali vůbec představit. Na počítačovou bázi byla převedena základní evidence archiválií, z níž vyplývá, že k 31.12. 1995 bylo v archivu uloženo 3 461 bm archi-

válií, soustředěných v 1256 organických celcích, archivních fondech.

Karel Křesadlo

M&K Galerie

M&K Galerie má své hlavní sídlo v Jihlavě na Masarykově náměstí č. 55 v budově Muzea Vysočiny a pobočku v Telči na náměstí Zachariáše z Hradce v přízemí domu základní umělecké školy. Svoji činnost zahájila v červnu 1990 jako první soukromá galerie v Jihlavě, pobočka v Telči byla zřízena v roce 1995.

Její aktivita spočívá v průběžné prezentaci a prodeji špičkového výtvarného umění ve formě obrazů, grafiky a užitého umění od našich předních soudobých výtvarníků v obou galeriích a dalších výstavních prostorách a dále v organizování autorských výstav s vernisážemi za přítomnosti autora a osobností výtvarného a veřejného života. Za více než šest let získala galerie kvalitní jméno jak mezi předními výtvarníky naší republiky, tak i v zahraničí při pořádání společných výstav s umělci z ostatních zemí Evropy. Mezi kmenové autory M&K Galerie patří například Adolf Born, Josef Istler, Oldřich Kulhánek, Vladimír Suchánek, Kamila Ženatá, Jan Otava, Pavel Sukdolák, z řad umělců našeho regionu jsou to Josef Bulant, Josef Kos, Tomáš Rygl, E+S Kasalí a další.

Během kalendářního roku pořádá galerie dvanáct autorských výstav v Jihlavě, Telči a v Praze, kde je hostem v Business Centru Chronos na Václavském náměstí. Pravidelně již po dva roky je série autorských výstav zahajována prezentací mladého začínajícího umělce. Tím, že příprava a režie této výstavy je pro autora bezplatná, se galerie podílí na uvedení nových jmen do povědomí kulturní veřejnosti.

Obě galerie jsou během roku bezplatně přístupné pro širokou veřejnost včetně mládeže a studentů, z nichž někteří se postupem času stávají stálými návštěvníky. V průběhu let vznikla také velmi zajímavá a kvalitní kliente-

la z řad českých podnikatelů, různých firem a zahraničních návštěvníků.

M&K Galerie si volí vlastní výstavní program včetně samostatného výběru umělců; hlavním kritériem není region, ale špičková kvalita v uvedených oborech. Tím pomáhá mimo jiné ke zvyšování informovanosti a náročnosti kulturní veřejnosti a vede ke kvalitnější požadavků na úroveň výtvarné kultury v naší oblasti.

Miloslava Kumbárová

Kulturně-historický a vlastivědný sborník Polensko obnoven

Klub za historickou Polnou si při svém vzniku v roce 1990 dal za cíl mimo jiné i rozšiřování znalostí o historii Polné a její popularizaci. Myšlenka vydávat sborníček s tímto zaměřením dozrála v listopadu 1995. Návrh Václava Fišara a Jana Prchala vydávat čtvrtletník s názvem Polensko byl schválen všemi členy Klubu za historickou Polnou koncem roku 1995, Okresní úřad v Jihlavě sborník zaregistroval v lednu 1996.

Polensko jako kulturně-historický a vlastivědný sborník vycházelo už v letech 1938 - 1941 zásluhou Spolku městského muzea v Polné a v pozdějších letech již nebylo obnoveno. Naším sborníkem navazujeme na 4 ročníky z té doby a proto je v záhlaví uveden ročník 5. Kromě dávné i nedávné historie Polné a blízkého okolí zde budeme otiskovat materiály o polenských spolcích a organizacích, o polenských rodácích a významných lidech, kteří mají s Polnou spojitost, a o přírodních zajímavostech Polenska. Budeme se snažit zachytit i nejvýznamnější události současnosti, které se teprve historií stanou. Obsah Polenska by tedy měl být bohatý a pestrý, měl by zasahovat do různých oblastí. Redakční rada je složena z větší části z nadšených amatérů, stejně tak i okruh přispěvatelů, jednotlivé články proto nebudou většinou dosahovat odborné úrovně profesionálních historických prací. Přesto se budeme snažit publikovat seriózní formou, pravdivě, s odkazem na použité

prameny. Naším přáním je, aby Polensko bylo čtivé a zajímavé a našlo si cestu i k obyčejným čtenářům. Přínosem jistě bude i určitá podpora zdravému lokálnímu patriotismu. Velmi uvítáme jakoukoliv spolupráci při sbírání podkladů pro jednotlivá čísla a zejména hotové příspěvky. Původní náklad 300 výtisků byl po druhém čísle zvýšen o sto kusů. Ve třech dosud vydaných sešitech byly publikovány tyto články: Jiří Klusáček, *Klub za historickou Polnou*, Jaroslava Hajnová, *Pila na Podhoře*, Bohuslav Hladík, *Z výsledků kroužkování ptactva na Polensku*, Jan Prchal, *Zdeněk Matěj Kuděj*, František Mach, *Stalo se před sto lety*, Sonja Sázavská - Jan Prchal, *Tělocvičná jednota Sokol Polná I, II, III*, Jan Prchal, *Firma Karla Varhánka nezanikla*, Jan Prchal, *Z Ameriky píše dr. Karel Klíma*, Ivan Prokop, *Polná Národním divadlu*, Milan Šup, *Polenští ševci*, Jan Prchal, *Kudějova korespondence nalezena*, Božena Hejduková, *Dětství Vlasty Pittnerové*, Jaroslava Hajnová, *Co možná nevíte o TKZ, spol. s r. o.*, Jiří Vacek, *Ze života Polné před sto lety*, Václav Fišar, *František Augustin*, František Mach, *Polná před sto lety*, Dušan Cendelín, *Stará cesta k Polné*, *Břetislav Rérych*, Milan Šup, *Polenské peněžní ústavy*, Kateřina Kasková, *Sklářství na Horácku*, Jan Prchal, *Nádražní poštovní razítka Polné*, Bohuslav Hladík, *Polenské nouzové peněžní poukázky z let 1848 - 1849*, Vladimír Prokop, *Metrovka*, Jaroslava Hajnová, *Dafe-Plast v Polné*.

Zájemci získají Polensko v knihkupectví Linda v Polné na Husově náměstí. Děkujeme za případné rady, připomínky i kritiku.

Václav Fišar, Jan Prchal

Sbírka lidových textilií Josefa Hoffmanna

Mezi nepočitelnými zbytky původního zařízení Hoffmannova domu v Brtnici přečkala vandalská desetiletí také nenápadná fíbrová krabice o rozměrech 52 x 39 x 36 cm. Při vyhledávání a třídění exponátů pro výstavu "Barokní Hoffmann" v roce 1992 prozkoumala její obsah kurátorka výstavy dr. Hanna Egger

z Rakouského muzea užitého umění ve Vídni (Österreichisches Museum für angewandte Kunst, Wien). Součástí lidových krojů a fragmenty výšivek, napěchované v krabici, identifikovala jako jedinečný objev - sbírku architekta Josefa Hoffmanna (1870 - 1956).

Kroužek vídeňských umělců, který na přelomu století postavil své nové myšlenky a nové umělecké postupy proti vyčerpaným možnostem historismu, hledal také nové zdroje inspirace. Mladí umělci, zakladatelé secese, podněcovali svou fantazii kromě dalších vlivů také lidovým uměním. Ve svých dílech je pak uplatnili v rafinované stylizaci.

Ve Vídni opatrují sbírku lidových textilií jednoho z nejbližších přátel Josefa Hoffmanna, malíře Gustava Klimta, jehož dílo získává i u nás v těchto letech zasloužený věhlas. Brtnický nálezný tvoří k jeho sbírce protějšek. Obě kolekce vznikaly zřejmě ve stejné době, v mnohém se doplňují a podobají.

Sbírka, celkem 82 kusů, byla nalezena ve velmi špatném stavu, textil byl napaden plísní a moly. Krabice byla vyložena dvěma archy novin, první je z 10. června 1914, druhý z 31. srpna 1926, oba z vídeňského listu "Neues Wiener Journal". Může a nemusí to něco napovídat o tom, kdy se Josef Hoffmann svou sbírkou probíral.

První část sbírky, šestnáct kusů, konzervovalo v roce 1992 ve svých dílnách Rakouské muzeum užitého umění a představilo ji na zmíněné výstavě v Brtnici. Zbývající část byla svěřena Restaurátorským ateliérům v Praze, které odborně ošetřily sbírku ve dvou etapách v letech 1995 a 1996. Menší část prostředků na tuto nákladnou záležitost (asi pětinu) poskytl Ministerstvo kultury ČR.

Sbírka je deponována a vystavena v rodném domě Josefa Hoffmanna v Brtnici, zájem však vzbudila i v zahraničí. V březnu 1996 navštívila Brtnici Mme Deville z bruselské Fondation pour l'architecture a vybrala jedenáct exponátů pro výstavu, která se váže k nejslavnějšímu dílu architekta Hoffmanna, paláci Stoclet v Bruselu (červen - září 1996). Jedná se o tři čepce, fragmenty výšivek, rukávové vložky a lemy a jiné součásti krojů, které byly zjevnou inspirací motivů, použitých Hoffmannem v paláci Stoclet.

Význam sbírky spočívá v barvě a ornamentu, protože etnografické hledisko bylo pro J. Hoffmanna druhotné. Společnost Josefa Hoffmanna bude usilovat, aby byla sbírka odborně popsána i národopisně. Předběžně byly určeny tyto oblasti: Morava (Slovácko), Slovensko (Piešťany, Trnava), Maďarsko, Balkán (snad Černá Hora), jeden dětský oblek pochází z Indie.

Eliška Nosálová

Několik konferencí s jihlavskou účastí

V následujících řádcích chceme přinést zprávu o několika konferencích konaných v minulém období, jichž se zúčastnili jihlavští archiváři nebo historikové a na nichž zazněla historická problematika z jihlavského regionu. Upozorníme také na některé významné referáty všeobecného nebo metodologického zaměření.

Moravské zemské muzeum v Brně pořádá každoročně několik půldenních seminářů na různá historická témata. Seminář uspořádaný 13. dubna 1995 v Ditrichštejnském paláci byl věnován *domácímu odboji a perzekuci za 2. světové války*. Historik Muzea Vysočiny Zdeněk Jaroš na něm promluvil o odboji na Jihlavsku, kde byly národnostní problémy obzvláště vyhrcované. Cílem jihlavských Němců bylo znovuponěmčení Jihlavy a vytvoření říšského města z ní. Po okupaci byli čeští úředníci okamžitě propuštěni, ve městě byly vytvořeny německé okupační úřady (nejvyšší byl tzv. oberlandrát), sídlila zde krajská služba gestapa a oddíl SA. Všechny české střední školy se musely z města přestěhovat. Německé úřady ihned přikročily k perzekuci českého obyvatelstva, hned 15. a 16. března 1939 proběhlo zatýkání členů KSČ a sociálních demokratů v akci Gitter. Odboj existoval v Jihlavě od prvních hodin okupace, byl organizován různými složkami nebo politickými stranami (Petiční výbor Věrní zůstaneme, Obrana národa, KSČ, sociální demokracie), odbojové skupiny však zpočátku podcenily ně-

meckou důkladnost. Po atentátu na Reinharda Heydricha žádali jihlavští Němci Prahu o svolení uspořádat "bartolomějskou noc". Do vyhlazovacích táborů bylo z Jihlavska odvečeno 1360 Židů, po válce se jich vrátilo jen 32. S blížícím se koncem války zde působilo několik nově založených odbojových a partyzánských skupin (Pavel, Blaník, POK, Benzín-petrolej ad.).

Muzeum Prostějovska v Prostějově uspořádalo ve dnech 25.–27. dubna 1995 konferenci *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století)*. Hlavní referát Typologie rezidenčních měst přednesl Josef Polišínský. Zaměřil se na rezidence panovníků a nejvyšších církevních hodnostářů u nás a v jihozápadní Evropě. Petr Vorel soustředil pozornost na poddanská rezidenční města v českých zemích. Poddanské rezidenční město definoval jako sídlo vladaře, jenž byl zpravidla vlivným státním úředníkem. Město bylo centrem dominia, sídlem velkostatku, soustřeďovala se do něj volná finanční hotovost a od ostatních měst se výrazně lišilo bohatým kulturním životem. V našich zemích má smysl hovořit o rezidenčních městech od konce 15. století do 19. století. Jejich počet se v průběhu doby měnil, ve 2. polovině 16. století jich bylo v českých zemích nejméně 15, k typickým patřila Telč. Telče se několikrát dotkl Václav Ledvinka ve svém referátu Rezidenční města pánů z Hradce v 16. století. Páni z Hradce pobývali často v Praze, kde zastávali vysoké státní úřady. Ve 40. letech 16. století si v Praze postavili renesanční palác, podobně jako řada významných představitelů dalších šlechtických rodů. Hrady v Jindřichově Hradci, Telči, Polné, Hluboké, Protivíně a v Košířích u Prahy přestavěli v renesanční zámky, některá jiná sídla nechali zaniknout. Rozkvět měst byl zapříčiněn mj. také dobrým osobním vztahem pánů z Hradce k měšťanům, v jejichž prospěch vydali řadu privilegií. Obrat nastal v roce 1597 po nástupu Jáchyma Oldřicha z Hradce, posledního příslušníka po meči. Jihlavská měšťanská heraldika byla námětem příspěvku Zdeňka Jaroše. Jihlavští měšťané se už od 13. století snažili vyrovnat šlechtě, v 16. století získalo 33 patricijských rodin erb a několik předních předsta-

vitelů patriciátu obdrželo šlechtický titul. Po roce 1535 už nebylo získání titulu podmíněno pozemkovou držbou. Po roce 1627–1628 byl počet povyšovaných měšťanů omezen. O Polné jako rezidenčním městě před třicetiletou válkou a po ní hovořil Libor Vykoupil. Podle jeho názoru byla Polná rezidencí v době Zachariáše z Hradce (na Polné od roku 1553) a jeho nástupců z téhož rodu a za kardinála Františka z Ditrichštejna (od roku 1623) a jeho následovníků. Všechny přednesené příspěvky budou vydány ve sborníku.

Konference *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.–18. století* se konala 21.–22. září 1995 na zámku v Pardubicích. Uspořádalo ji Východočeské muzeum Pardubice společně se Státním oblastním archivem v Zámrsku. K tomuto tématu byla v zámeckých prostorách otevřena velmi zdařilá výstava, na níž Muzeum Vysočiny zapůjčilo dlouhý rychtářský meč, doložený k roku 1627, který býval vždy nesen před rychtářem při slavnostních nebo oficiálních příležitostech. Vysočiny se několikrát dotkl Ivan Štarha ve svém vystoupení nazvaném K vývoji hrdelního soudnictví na jižní Moravě. Hlavní referát konference Trestní právo v Čechách v době předbělohorské jako předmět právně historického zkoumání přednesl vynikajícím způsobem rektor Karlovy univerzity v Praze Karel Malý. Zdůraznil, že výrazy "trestní právo" a "trest" jsou pro předbělohorskou dobu anachronismem. Tehdejší společnost vnímala trestný čin spíše jako hřích, přečin proti Bohu a božím příkázáním. Právní systém nerozlišoval mezi právem společenským a právem osobním. Systém byl závislý na tom, komu měl sloužit. Soud musel vždy sledovat společenské postavení jednotlivců, v důsledku toho nastávaly v právním systému kolize. Trest byl vnímán spíše jako pomsta, z toho důvodu měl být stejně tvrdý jako spáchaný čin. Od trestného činu měla odrazovat krutost, pojem "neodvratitelnost" zná až Sonnenfelsův právní řád z konce 18. století. Na druhé straně bylo právo a jeho uplatňování dokonalé. Velkou roli hrál při uplatňování práva obyčej. Právní spisy, hlavně překlady římského práva, byly běžnou součástí měšťanských knihoven. Porovnání výsledků dosažených historiky u nás a v

dalších evropských zemích provedl Jaroslav Pánek ve vystoupení nazvaném *Současné evropské bádání o kriminalitě a trestním soudnictvím*.

Zájemci o dějiny Židů se po dvou letech opět sešli v Kroměříži na II. ročníku konference nazvané *Židé a Morava*, uspořádané 8. listopadu 1995 místním Muzeem Kroměřížska. Zdeněk Jaroš na ní přednesl příspěvek *Jihlavští Mahlerové*, v němž se zabýval hlavně osudem rodičů hudebního skladatele Gustava Mahlera (1860–1911) a vlivy, jež na mladého Gustava během jeho života v Jihlavě působily. Vylíčil velmi přesvědčivě úpornou snahu Gustavova otce Bernarda Mahlera (1827–1889) o zlepšení sociálního postavení své rodiny. Bernard Mahler začal jako obchodník s lihovinami v Kališti u Humpolce, sňatek s dcerou bohatého obchodníka a mydláře Marií Herrmannovou (1837–1889) mu umožnil zakoupit si tu vlastní hostinec a obchod. Za necelé čtyři měsíce po narození syna Gustava svůj majetek v Kališti prodal a přestěhoval se do Jihlavy. Obchodem s alkoholem tak zbohatl, že si zde mohl koupit v roce 1872 vlastní dům. Jeho snem bylo proniknout mezi městkou honoraci, to se mu nezdařilo, ačkoli mu v tom nepřímo pomáhal hudebně nadaný Gustav. Musel se přitom starat o početnou rodinu, Mahlerovým se narodilo čtrnáct dětí, osm z nich zemřelo v dětském věku. Pro svou prudkou a hrubou povahu však nedokázal vytvořit svým blízkým příjemné rodinné prostředí, často byl okresním soudem předvolán pro různé přestupky. Po smrti obou rodičů se stal hlavou rodiny Gustav, působící v té době jako ředitel opery v Budapešti, který zajistil zbývajícím čtyřem sourozencům další existenci ve Vídni a v Budapešti. Vyřizování pozůstalosti po rodičích koncem roku 1889 bylo posledním pobytem Gustava Mahlera v Jihlavě. Muzeum Kroměřížska vydalo přednesené referáty formou sborníku.

Pekařova společnost Českého ráje, Okresní muzeum Českého ráje v Turnově a Asociace muzeí a galerií v Praze uspořádaly ve dnech 10.–11. května 1996 konferenci s názvem *J. V. Šimák a poslání regionální historie v dnešní době*. Konala se u příležitosti 110. výročí vzniku městského muzea v Turnově a v určitém

smyslu navázala na velmi zdařilou konferenci o historiku Josefu Pekařovi v dubnu 1994. Neprávem opomíjený historik Josef Vítězslav Šimák se narodil 15. srpna 1870 v Turnově. Se stejně starým Josefem Pekařem se setkal v turnovské měšťanské škole a později také na mladoboleslavském gymnáziu. Po ukončení studia historie na pražské univerzitě začal od roku 1894 učit v Praze, později v Pardubicích a v roce 1900 se stal mimořádným a roku 1920 řádným profesorem historické vlastivědy na filozofické fakultě Karlovy univerzity. Profesor Šimák bytostně tíhnul k drobnější vlastivědné práci, pro jejíž rozvoj založil *Časopis společnosti přátel starožitností českých*. Nikdy se nepřestal zabývat historií svého rodného kraje, kam se po celý život rád vracel. Jeho nejvýznamnějším dílem je obsáhlá monografie *Středověká kolonisace v zemích českých* (Praha 1938). Příslušné kapitoly se zabývají osídlováním Vysočiny ve 13. a 14. století.

Program byl zahájen tradičním shromážděním účastníků v Muzeu Českého ráje v sále s nejrozměrnějším obrazem v naší republice Pobití Sasíků pod Hrubou Skálou a pokračoval odhalením pamětní desky na jeho domě nedaleko muzea. Skromné, jako byl skromný po celý život prof. Šimák. Vlastní konference, v jejímž úvodu pozdravil přítomné vzácný host, spisovatelka Marie Kubátová, probíhala v romantickém prostředí zámku Hrubá Skála. Referáty byly rozvrženy do tří okruhů: J. V. Šimák a jeho dílo, vlastivědná práce v době Šimákově a současné úkoly regionální historiografie. Místo J. V. Šimáka v české historiografii zhodnotil pracovník Historického ústavu Akademie věd ČR v Praze Josef Hanzal. Zmínil se o tom, že dílu J. V. Šimáka nebyla v minulosti věnována patřičná pozornost, kterou si zaslouží, přestože nevytvořil žádné velké originální dílo. Vlastivěda plnila v jeho době úkoly vlastenecké a politické jako polemika proti vlastivědě německé (*Heimatkunde*). Šimákova generace si byla na rozdíl od desetiletí nedávno minulých a leckdy i od dnešní doby dobře vědoma toho, že vlastenectví je třeba pěstovat a podporovat. Proto ani nejlepší historikové neodmítali jezdit s osvětovými přednáškami i do menších míst. To často činil i J. V. Šimák, který přednášel mezi léty 1914–

1936 nejméně devatenáctkrát o husitství a reformaci v českých zemích v 15.–17. století také v Jihlavě. Této jeho činnosti věnoval pozornost Vlastimil Svěrák v příspěvku nazvaném *Dvě návštěvy J.V. Šimáka v Jihlavě* v červenci 1922 a v červenci 1936. V červenci 1922 přednášel na kursu osvětových pracovníků, pořádaném městským a okresním osvětovým sborem v Jihlavě. Během čtyřdenního pobytu navštívil městský archiv a muzeum a seznámil se se stavem vlastivědné práce v Jihlavě. Při jeho procházce městem ho okouzila architektura kostelů a měšťanských domů a mohutné městské hradby. Po návratu domů se o své dojmy podělil se čtenáři Jihlavských listů a zároveň nastínil směr další vlastivědné práce. 5. července 1936 vystoupil v městském divadle jako slavnostní řečník na oslavách 500. výročí přijetí basilejských kompaktát.

Vlastivěda byla do školních osnov zařazena po vzniku samostatné Československé republiky, ve větší míře byla vyučována od počátku 30. let. Rozvíjeli ji především učitelé na školách všech stupňů a v 1. polovině našeho století dosáhli někteří z nich pozoruhodných výsledků. Doba po roce 1948 pěstování vlastivědy a regionální historie nepřála a až v posledních letech dostala ve škole opět více prostoru. Ve srovnání s prvorepublikovými poměry, kdy učitelé měšťanských a středních škol často přispívali do regionálních novin a vlastivědných časopisů, se dnes učitelstvo zapojuje do vlastivědných výzkumů v mnohem menší míře. Bádání není nijak centrálně koordinováno, výsledky jsou proto místo od místa různé. Záleží především na iniciativě a nadšení jedinců. Rozvoj regionální historie a vlastivědy je velmi nutný a potřebný zvláště v dnešní moderní době, kdy je vztah mnoha lidí k minulosti silně oslaben nebo zkreslen, vztah veřejnosti ke stavebním památkám a kulturnímu dědictví často velmi špatný a kdy vlastní prospěch bývá kladen před vědění a poznání. Dnes tomuto rozvoji nic nebrání. Pokud ano, pak jedině vysoké ceny tiskárenských prací a nebo, a to je horší, naše vlastní nedostatečnost nebo nezájem.

Vlastimil Svěrák

Seminář o dějinách dolování na Vysočině

Muzeum Vysočiny a Státní okresní archiv v Jihlavě ve spolupráci s dalšími dvěma jihlavskými organizacemi, Českou speleologickou společností ZO 6–18 Cunicunulus a občanským sdružením Jihlavský netopýr, uspořádaly ve dnech 16.–17. září 1995 seminář *K dějinám hornictví a důlních prací na Vysočině*. Seminář se konal v historické zasedací síni jihlavské radnice a kromě Městského úřadu v Jihlavě ho sponzorsky podpořilo několik firem. První den byl vyhrazen odborným příspěvkům, druhý exkurzi po místech s pozůstatky středověké těžby stříbra v okolí Jihlavy. Konferenci zahájil ředitel SOkA v Jihlavě Karel Křesadlo, jménem MÚ v Jihlavě pozdravil 52 zúčastněných zájemců o historii dolování Zdeněk Laštovička. Členka Horáckého divadla Hana Červinková pak přednesla oslavnou báseň z počátku 15. století Chvalozpěv na město Jihlavu a Pověst o založení Jihlavy.

Řadu sedmnácti odborných referátů otevřel Stanislav Houzar příspěvkem *K mineralogii některých drobných Fe-ložisek na jihozápadní Moravě*. Jiří Vosáhlo si za téma svého referátu zvolil metody vyhledávání a průzkumu stříbrnorudných ložisek od 13. do 18. století. Teze příspěvku *Současná domorodá těžba Au–Ag rud v jihovýchodní Asii* přednesl za nepřítomného Stanislava Březinu Zdeněk Jaroš. Jeho zařazení lze přes poněkud exotický námět zdůvodnit zcela jednoduše: ve Vietnamu probíhá v současné době zlatá a stříbrná horečka a při těžbě se používají podobné primitivní metody jako u nás ve středověku. Především metodický význam měl referát Josefa Večeři *Typologie povrchových tvarů způsobených těžbou železných rud (v oblasti Jeseníků)*. Nástin dějin dolování v jihlavském rudním okrsku přednesl Zdeněk Jaroš. Vedle významných tezí nastínil řadu problémů z počátků dějin Jihlavy, jejichž zodpovězení historiky teprve čeká (např. kde všude se kolem Jihlavy ve 13. a 14. století dolovalo, jakým způsobem se dolovalo, jak těžba stříbra u Jihlavy ovlivnila ve 13. století vzestup českého státu?), pokud to ovšem bude pro sporé prameny vůbec možné. Zdeněk Laštovička účastníky seznámil

s významnou památkou na dolování u Jihlavy, jakou je vodní náhon Rantířov–Staré Hory. Měří 6 850 m, překonává čtyřmetrovy výškový rozdíl a voda jím protékající poháněla vodotěžný stroj ve Starých Horách, doložený poprvé k roku 1315. Pelhřimovský rudní revír, hlavně výskyt zlata a stříbra v něm, byl námětem příspěvku Jiřího Litochleba. Karel Křesadlo podal přehled nečetných archivních pramenů k jihlavskému hornictví a početnějších pramenů jihlavského horního práva. Zdeněk Paděra přednesl příspěvek k blížícímu se 750. výročí jihlavských městských a horních práv; zde je ovšem nutno připomenout, že datování listiny A těchto práv k roku 1249 není jisté a vychází z tradice. Druhý referát Stanislava Houzara měl název Zlato v okolí Želetavy. Dopolední jednání uzavřel Vlastimil Svěrák vystoupením na téma Prospektorská činnost Josefa Čecha na Jihlavsku koncem 19. a začátkem 20. století. Josef Čech, lékárník v Blansku, kutal na různých místech Moravy, na Jihlavsku s přestávkami 35 let (1882–1917).

Odpolední program zahájil Ladislav Vilímek pokusem vysvětlit pomístní názvy v místech starého dolování v severozápadní části jihlavského rudného okrsku v katastrech obcí Horní Kosov, Kosov, Pístov, Rounek a Staré Hory. Názvy zachycují kromě jiných archivních pramenů katastrální mapy vsí jihlavského panství z konce 18. století. Další tři příspěvky se zabývaly průzkumem podzemních prostor. Podzemí pod historickým jádrem města Jihlavy popsal a nad příčinami jeho vzniku se zamyslel Jan Šustr. Jiří Prokop seznámil přítomné se vznikem a prací jihlavské speleologické organizace. Ladislav Dolejší přiblížil na diapozitivech mapování jeskyně v polských Tatrách. Josef Fejfar popsal stará důlní díla v okolí Nového Města pod Smrkem ve Frýdlantském výběžku, kolem něhož se v 16.–19. století těžily cínové rudy. Řadu referátů uzavřel Jaroslav Šmerda příspěvkem Drobná báňská díla v údolí Dyje v okrese Znojmo. Po tomto posledním vystoupení následovala všeobecná diskuse na různá témata, např. o horních právech, svobodách, o ochraně památek na dolování a jejich registraci. V České republice je přes dva tisíce obcí spojeno s dolováním v minulosti či pří-

tomnosti. Pozůstatky po důlní činnosti jsou sepsány v registru Geofondu.

Po skončení přednášek si účastníci prohlédli zpřístupněnou část jihlavského podzemí, spravovanou občanským sdružením Jihlavský netopýr a večer během přátelského posezení řadu diapozitivů o činnosti jihlavských speleologů.

Druhý den byl věnován exkurzi po pěti lokalitách v blízkém okolí Jihlavy a v Petrkově u Havlíčkova Brodu, kde se v minulosti těžilo stříbro. Pozůstatky po dolech u Rantířova pocházejí z pohusitské doby, tamní doly patřily k nejvýznamnějším na Jihlavsku. Silnice z Jihlavy do Rantířova překračuje tzv. starohorský couk, asi 8 km dlouhou linií, která byla nejrozsáhlejším jihlavským kutištěm. Dolovalo se tu až do hloubky kolem 200 m. Další zastávkou bylo jedno z kutišť na kopci U sv. Antonína nad Rounkem, částečně zničené stavbou silnice pro vojenské účely. Území patřilo želivskému klášteru, dolovat se zde začalo v roce 1272. Výše zmíněný vodní náhon z Rantířova do Starých Hor, vinoucí se po levém břehu řeky Jihlavy, je v katastru Plander dosud funkční. Je nejstarším písemně potvrzeným dílem podobného charakteru u nás, ale ne největším. Na jihovýchodním úbočí vrchu Rudný (Šacberk, Šparberk) se nachází jedna z největších jam v jihlavském okolí, zasypané ústí šachty sv. Jiří z konce 16. století. Na Rudném se začalo dolovat ve 13. století, rozkvět tu těžba stříbra zaznamenala až ve století šestnáctém. Důl byl neustále zaplavován spodní vodou, čerpal ji vodotěžný stroj poháněný vodou, přiváděnou více než kilometr dlouhým náhonem od Zborné. Posledním navštíveným místem bylo rozsáhlé kutiště u Petrkova. Mohutné odvaly dokládají intenzivní těžbu v této lokalitě, pro niž však chybí jakékoli písemné prameny. Exkurze byla velmi zdařilým a poučným vyvrcholením konference.

Řada účastníků upozorňovala ve svých referátech i v diskusi na zcela chybějící ochranu památek po dolování. Na Jihlavsku není chráněna ani jedna lokalita nebo technické dílo po těžbě stříbra, které tak významně napomohlo rozvoji města Jihlavy, českého království a vzrůstu moci krále Přemysla Otakara II. Tyto starobylé památky rychle zanikají. Působení

přírodních sil nenadělalo při jejich devastaci tolik škody jako člověk v posledních padesáti letech, ať už z lhostejnosti, z neinformovanosti nebo záměrně. Zbytky posledních dolů jsou ničeny intenzívní zemědělskou výrobou, v lesích je rozrušuje těžká mechanizace, v dosahu lidských sídel jsou zaváženy domovním odpadem. Na silně poddolovaném území starohorského couku v severozápadní části Jihlavy bylo postaveno sídliště, nová nemocnice a dálniční přivaděč. Muzeum Vysočiny zpracovalo v roce 1993 návrh na prohlášení některých zbytků hornických děl kulturními památkami. V roce 1994 byl návrh předložen Ministerstvu kultury ČR, které ho však dosud neprojednálo. Všichni účastníci konference proto podepsali prohlášení apelující na ministerstvo, aby byl návrh co nejdříve projednán. Potřebu chránit aspoň nejvýznamnější pozůstatky po dolování prezentovali v poslední době na stranách odborného tisku Z. Laštovička článkem *K ochraně starých hornických děl u Jihlavy* (Ochrana přírody, 1992, č. 6, s. 175–180) a Z. Jaroš s A. Francem v článku *Podarí se zachránit památky na jihlavské dolování stříbra?* (Zprávy památkové péče, 1993, č. 8, s. 317–320). Široká veřejnost byla s touto problematikou seznámena krátkým záběrem z exkurze v regionálním zpravodajství, natočeném brněnským studiem České televize a vysílaném na programu ČT 1.

Konference splnila svůj účel. Sešli se na ní opravdoví zájemci o danou problematiku a přáním účastníků bylo a snahou pořádajících organizací je v pořádání konferencí s tímto zaměřením v budoucnu pokračovat. Přednesené příspěvky byly v roce 1996 vydány péčí Muzea Vysočiny a Státního okresního archivu v Jihlavě ve sborníku *Stříbrná Jihlava* (82 s., 11 s. obr. příl.).

Vlastmil Svěrák

Z interiérů planderského zámku. Hlavní výstava Muzea Vysočiny v roce 1996

Více než 50 let, od podzimu 1945, jsou součástí sbírek jihlavského muzea, kam se dostaly

jako konfiskát, rovněž obrazy, knihovna a umělecké předměty z nedalekého zámku v Plandrech. Až dosud však o nich laická, ale ani odborná veřejnost téměř nevěděla. Nábytek, keramika a obrazy byly a jsou součástí instalace na hradě Roštejně, detašované expozici Muzea Vysočiny, jejich původ však zůstává většině návštěvníků utajen. Z anonymity vystoupilo pouze několik obrazů, především dva žánry – alegorie hudby – od Michala Václava Halbaxe (1661 – 1711)¹ a chebský kabinet z 1. třetiny 18. století z okruhu tvorby H.N. Haberlitze,² zasloužený zájem vzbudila rovněž cínová holba, vynikající jihlavská práce z roku 1574, která byla prezentována na několika výstavách.³ Muzeum Vysočiny v Jihlavě ve spolupráci se studentem 5. ročníku dějin umění FF MU v Brně a majitelem galerie Výheň v Kosmákově ulici Milanem Čumplem proto přichystalo na letní sezónu 1996 (12. 6 – 29. 9., prodlouženo do 28. 10., slavnostní vernisáž 11. 6. 1996) rozsáhlou výstavu "Z interiérů planderského zámku", na níž představilo reprezentativní výběr předmětů pocházejících z Plander. Zápůjčkami se na ní podílely také Státní zámek Jaroměřice nad Rokytou, kde je uložena část obrazové sbírky, a Obecní úřad v Plandrech, který je majitelem obrazů z kaple sv. Jana Nepomuckého.

Zámek Plandry, v současné době díky péči socialistických zemědělských organizací značně zdevastovaný, nechal postavit na začátku 30. let 18. století (dokončen roku 1734) nový majitel panství Josef Ignác Zebo z Breitenau (zemřel 1765), nobilitovaný jihlavský měšťan a obchodník sukrem. Byl rovněž stavebníkem hodnotného poutního areálu sv. Jana Nepomuckého, dokončeného roku 1739, který se nachází na mírném zalesněném návrší východně od zámku. Jeho architektura vychází ze symboliky slavné Santiniho stavby na Zelené Hoře u Žďáru nad Sázavou, jako autor bývá uváděn D.T. Morazzi. Na obrazové výzdobě hlavní kaple i postranních kapliček se podílel významný malíř přechodu baroka k rokoku Siard Nosecký (1693 – 1753). Při renovaci kaple roku 1826 zde byl instalován náhrobek předčasně zemřelé majitelky Plander Aloisie Schirdingové, rozené Zebové z Brachfeldu, kvalitní práce českého sochaře Václava

Práchnera (1784 – 1832). V tomto období došlo rovněž ke stavebním úpravám zámku, ke kterému byla přistavěna dnes již neexistující empírová oranžerie.

Roku 1835 se Plandry sňatkem dostaly do držení jedné z větví starého českého rodu Dobrzenských z Dobrzenicz. Díky tomu sem byla po exekčním prodeji hlavního rodového sídla této větve Úhrova roku 1892 převezena část rodového majetku Dobrzenských. Posledním majitelem byl baron Karel Wiedersperg z Wiederspergu (1867 – 1951), kterému bylo panství a zámek za kolaboraci s Němci roku 1945 konfiskováno. Byla na ně uvalena národní správa a na pozemcích a budovách začalo "hospodařit" Zemědělské výrobní družstvo pro společné obhospodařování půdy Plandry. Začátkem roku 1949 byla provedena likvidace národní správy a majetek byl předán Československým státním statkům v Jihlavě. Posledním kolektivním majitelem bylo JZD Hybrálec, které na budovách dokončilo dílo zkázy, započaté v roce 1945. Roku 1996 (?) byl zámek prodán soukromé osobě. Do státního seznamu kulturních památek byl zámek na návrh pana Ladislava Vilímka zapsán až koncem roku 1991.

Cílem výstavy bylo vedle prezentace předmětů ze zámku upozornit na stav cenného barokního komplexu zámku a kaple, jehož součástí je i park, sýpka, dva rybníky a lipová alej ke kapli z doby výstavby, a vyvolat zájem úřadů a institucí odpovídajících za kulturní památky. Bohužel se tak nestalo, naopak nový majitel podal žádost o demolici a stejní úředníci, kteří před pěti lety rozhodli o památkové ochraně objektu, schvalují jeho odpamátnění a zbourání. V případě realizace tohoto záměru by se jednalo o nebezpečný precedens, který by silně zpochybňoval smysl státní památkové péče. Pracovníci muzea a archivu proto vyvolali mediální kampaň⁴ a pevně věří, že zvítězí zodpovědnost a stát splní svůj závazek, který na sebe v roce 1991 vzal, tj. postará se o ochranu objektu (psáno v říjnu 1996).

Velká část zámeckého inventáře byla už na podzim roku 1945 zásluhou tehdejšího správce Arnošta Káby převezena do jihlavského muzea. Je více než jisté, že nejcennější část sbírek tak byla zachráněna před rozkradením

a zničením. K rozdělení sbírky došlo až v roce 1967, kdy tehdejší ředitel Zdeněk Němec rozhodl, že se muzeum zbaví obrazů. Většina pláten, mezi nimi i 45 planderských, byla předána Moravské galerii v Brně a uložena v depozitářích v zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou. V roce 1971 byla část obrazů vrácena, část jich však přešla do vlastnictví Památkového ústavu v Brně a v současné době jsou součástí inventáře Státního zámku v Jaroměřicích. Přesto, že se nedochovaly staré inventární seznamy, lze konstatovat, že jádro kolekce tvoří především předměty z majetku Dobrzenských a Zebů.

Výstava "Z interiérů planderského zámku" prostupovala všechna patra domů č.p. 57 a 58 na Masarykově náměstí. Mázhaus poskytl útočiště úvodu. Vedle panelů zachycujících historii zámku a rodu Dobrzenských včetně pověsti o čápu, který je součástí rodového erbu, zde byl na čestném místě zavěšen portrét stavebníka zámku Josefa Ignáce Zeba z Breitenau, vynikající práce neznámého mistra ze 40. let 18. století. Jeho reprodukce byla použita i na barevném plakátu a pozvánce.

Ve výstavní místnosti a přilehlém prostoru před ní byly instalovány ukázky interiérů 19. století (empír, biedermeier) a skla, keramiky, stříbra, obrazů a drobných předmětů denní potřeby z téhož období. Na podestě v prvním patře byly ve dvou prosklených biedermeierových skříních a čtyřech pultových vitrinách instalovány ukázky z knihovny. Kaple sv. Jana Nepomuckého byla na fotografiích představena v arkádách ve druhém patře. Ze zařízení kaple byly vystaveny čtyři obrazy se svatojánskou legendou od malíře Klause z roku 1826 a kamenná kartuše s erby Zebů z Brachfeldu a Schirdingů z Práchnerova náhrobku. V navazujícím sále byly vedle obrazů, které spolu s grafickými listy tvořily spojovací prvek jednotlivých prostor a byly zavěšeny i podél schodiště, instalovány ukázky nábytku, skla, keramiky a zbraní převážně z 18. století a zmiňovaný cínový korbel ze 16. století.

Obrazová sbírka z Plander obsahuje na 80 olejomalb převážně z 18. a 19. století, z nichž polovinu tvoří portréty, zbytek ostatní žánry. Jako autora jednoho ze dvou pláten ze 17. sto-

letí určil Jaromír Neumann Karla Škrétu. M. Čumpl uvádí jako pravděpodobného tvůrce Martina Zimprehta (1626 – 1680), Škrétova následovníka. Portrétní malbu 18. století reprezentují např. čtyři obrazy členů rodiny Dobrzenských z roku 1722, jejichž autorem je pravděpodobně Filip Kristián Bentum (1690 – 1757?), hodnotné jsou rovněž dva portréty Václava Petra I. Dobrzenského z let 1736 – 1738 a doby kolem roku 1780, podobizna Josefa Ignáce Zeba byla zmíněna výše, stejně jako žánry M. V. Halbaxe. Václav Nosek (1646 – 1733) je autorem tří obrazů s biblickou tematikou, z nichž byl kvůli špatnému stavu vystaven pouze jeden, Josef vykládá sny ve vězení. 19. století bylo zastoupeno třemi pracemi významného českého portrétisty 1. poloviny 19. století Antonína Machka (1775 – 1844); u portrétů Jana Václava I. Dobrzenského a jeho ženy Marie Anny bylo jeho autorství určeno až při restaurování v roce 1996. Velký portrét Antonie Dobrzenské namaloval Alexandr Clarot (1796 – 1842), miniaturista francouzského původu, autorem nejmladšího plátna sbírky, podobizny Václava Petra II. Dobrzenského z roku 1846, je pražský malíř Václav Govič (1821 – 1875).

Nábytkářská tvorba 17. století byla prezentována kabinetem z ebenového dřeva vykládaným slonovou kostí, německou prací z období kolem roku 1650 s doplněným pláštěm z 19. století. 18. století bylo zastoupeno převážně běžnou produkcí intarzovaného nábytku anonymních mistrů, kterou převyšuje uvedený chebský kabinet z 1. třetiny 18. století. Z nábytku 19. století připomeňme alespoň sekretář ve tvaru lyry a konzolový stolek, jehož desku podpírá zlacená karyatida, kvalitní ukázky vídeňského empíru, český empír reprezentovalo např. křeslo s předními nohami ve tvaru okřídlených lvic, lustr a hodiny.

Hodnotnou fajáns pravděpodobně holandské proveniencie představovaly kruhové mísy zdobené kobaltovým podglazurním dekorem v orientálním stylu, z Delftu pochází mísa s modrou podglazurní malbou jezera s volavkou. Ve Francii nebo Belgii byl v letech 1760 – 1780 vyroben jídelní soubor zdobený rostlinným ornamentem.

Porcelán byl početně nejvíce zastoupen výrobky vídeňské manufaktury (velký jídelní servis, kávové soupravy, soubor talířů s malbami bylin), z Míšně pocházel např. čajový servis ze 30. let 18. století nebo rokokové dezertní talířky z galantními scénami. Skromně zastoupený český porcelán byl reprezentován např. slavkovským kávovým servisem ze 40. let 19. století a čajovým souborem ve stylu druhého rokoka, v Klášterci nad Ohří byl vyroben kávový servis zdobený sentimentálními krajinami.

Kameninové výrobky reprezentovaly ukázky dvou kávových souborů. Jeden, zdobený podglazurními tisky krajin, byl vyroben Johnem Davenportem ve 20. letech 19. století, druhý, s tištěnými medailonky amorků s hudebními nástroji, pochází z Budova na Karlovarsku, kde byl vyroben koncem 20. let 19. století.

Sklo bylo zastoupeno hodnotnou kolekcí české produkce 18. a 19. století. Kolem roku 1750 byl vyroben pohár s řezaným erbem Dobrzenských a monogramem PWFD, ze 60. let 18. století pochází velký nápojový soubor zdobený řezanými erby Zebů z Brachfeldu. Autorem emailových maleb loveckých scén z 2. poloviny 20. let 18. století na váziče a číšce byl Johann Friedrich Meyer (1680 – 1752), drážďanský dvorní emailér. Kvalitní ukázkou empírového skla byl nápojový soubor zdobený řezanými a zlacenými květinovými festony a monogramem IMK. Pozornost zasluhoval také nápojový soubor z roku 1860, tvořený poháry zdobenými emailovou malbou erbu Dobrzenských a řezbou, uložený v původní kazetě.

Stříbro bylo zastoupeno převážně pracemi vídeňských stříbrníků. Franz Teltscher vyrobil roku 1840 soupravu na přípravu čaje ve stylu druhého rokoka, z dílny Franze Wallnöfera pochází pětiplamenný svícen z roku 1824 a kávová konvice z roku 1835.

Ze zbraní se zachovaly pouze párové lovecké kulovnice s kolečkovým zámkem, vyrobené jihlavským puškařem Jakubem Entzmonem kolem roku 1730; jedna z nich byla vystavena v Jihlavě, druhá je součástí expozice na hradě Roštejně.

Zámecká knihovna vznikla především sběratelskou činností rodu Dobrzenských. Její

soupis čítá v současné době 841 položek, což představuje 1 122 svazků. Je v ní zastoupena právnická, náboženská, historická, filozofická, heraldická a geografická literatura, militaria, slovníky a beletrie ze 16. – 20. století. Vystaven byl například ručně kolorovaný Atlas Maior F. de Wita (Amsterdam, počátek 18. století), známá Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae, vydaná uměleckým nakladatelstvím Matthiase Meriana ve Frankfurtu roku 1650, týmž nakladatelstvím v letech 1662 – 1738 vydávaná jedenadvacetisvazková kronika Theatrum Europaeum nebo dvanáctidílná kronika F.Ch. Khevenhiellera Annales Ferdinandi, vydaná v letech 1721 – 1726 v Lipsku, a mnohé další tituly.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o významnou výstavní akci, která poprvé představila veřejnosti v reprezentativním výběru předměty ze zámku v Plandrech, rozhodlo se muzeum zajistit jí i odpovídající propagaci. Díky osobní iniciativě M. Čumpla se od oděvní firmy Vývoj Třešť podařilo získat 30 000,- Kč na tisk plakátu a pozvánky. Pro obě tiskoviny (plakát formátu A1) byl zvolen portrét budovatele Plander Josefa Ignáce Zeba z Breitenau. Autorem fotografie předlohy byl Jiří Křiška, přípravu pro tisk provedly podle návrhu Miroslava Rygla jihlavské reklamní agentury Graphic Design Novotný a 20–20 Vision Graphics, tisk byl zadán tiskárnám IMPRESSO ve Žďáře nad Sázavou (plakát) a Jiprint v Jihlavě.

Namísto katalogu byl v časopise Starožitnosti a užité umění č. 5/1996 publikován rozsáhlý článek K výstavě "Z interiérů planderského zámku", jehož součástí bylo 8 stran textu se 16 vesměs barevnými fotografiemi a 1 strana resumé v angličtině a němčině, další 3 celostránkové fotografie byly umístěny na 1., 3. a 4. straně obálky. Text napsal Milan Čumpl, Petr Dvořák připojil informaci o zámecké knihovně, autorkou fotografií kromě "plakátového" portrétu J.I. Zeba (J. Křiška) a dvou archivních snímků byla Jana Kourková.⁵

Nabídku materiálů k výstavě obohatil ještě jeden atraktivní knižní titul. Havlíčkobrodské nakladatelství Hejkal zařadilo do edičního plánu na rok 1996 knihu Jana Maxmiliána

Dobrzenského z Dobrzenicz Z Dobřenic je cesta dlouhá, která pojednává o dějinách rodu Dobrzenských. Po úspěšném jednání muzea s nakladatelstvím se podařilo knihu vydat před zahájením výstavy, takže mohla být slavnostně uvedena na trh při vernisáži 11. 6. 1996.

Výstavu připomnělo i několik článků v okresním tisku.⁶

Významnou společenskou událostí se stala slavnostní vernisáž výstavy. Vedle hraběnky Leopoldiny Dobrzenské, manželky v únoru téhož roku zemřelého autora zmíněné rodové kroniky Jana M. Dobrzenského, se jí zúčastnila celá řada osobností kulturního a společenského života z regionu, ale i širšího okolí.⁷ Čas si nenašli pouze představitelé okresního úřadu a města.

Za více než čtyři měsíce si výstavu prohlédlo 6 142 návštěvníků, tj. 51 denně. Kromě nesporné atraktivity výstavy přispělo k poměrně vysoké návštěvnosti i chladné a deštivé léto, značný podíl na celkovém počtu návštěvníků mají ti, kteří využili volného vstupu 14. září, kdy v Jihlavě proběhl Jihlavský den – Den evropského dědictví; v tento den našlo do muzea cestu celkem 1 364 osob.

Po ukončení výstavy byla část předmětů instalována v jedné místnosti muzea jako součást stálé expozice.

Poznámky

- 1 Antonín JIRKA, *Halbaxovy žánry z Plander. Umění XXXIX*, 1991, s. 183–185; týž, *Středoevropské malířství 1600 – 1730 z moravských sbírek*, Zlín, Státní galerie 1992, s. 15.
- 2 Marie MŽIKOVÁ, *Chebská reliefní intarzie a grafika*, Praha, Středočeská galerie 1986, s. 39–40 a obr. č. 63–65; zde chybně uvedeno, že kabinet pochází z Luk nad Jihlavou.
- 3 *Jihlavský cín*. Katalog, Brno, Technické muzeum 1970.
- 4 Viz např. (jv), *Majitel zámku Plandry požádal o demolici*, Jihlavské listy VII, 1996, č. 76, s. 1; (jv), *MV prodlužuje výstavu z planderských interiérů*, tamtéž, č. 77, s. 4; Jana PECHOVÁ, *Památka možná přijde zbourat*, Rovnost 6, 1996, č. 231, s. 7; Jindra STRAKOVÁ, *O existenci zámku rozhodne kulaté razítko*, Jihlavský večerník I, 1996, č. 9, s. 1 a 4.
- 5 Milan ČUMPL – Petr DVOŘÁK, *K výstavě "Z interiérů planderského zámku"*, Starožitnosti a užité umění, 1996, č. 5, s. 11–18, 28.

6 –jv–, *Historie Dobrzenských ožije v Muzeu Vysočiny*, Jihlavské listy VII, 1996, č. 48, s. 4; Jiří VARHANÍK, *Lidi se vás vždycky zeptají – odkud jste. Hraběnka Leopoldina Dobrzenská se domů vrátit nemohla*, tamtéž, č. 51, s. 3; Petr DVORÁK – Ladislav VILÍMEK, *Planderskému baroknímu zámku už hrozila i demolic*, tamtéž, č. 72, s. 7.

7 –j.v., *Lesk a sláva starých šlechtických rodů. Muzeum Vysočiny zahájilo výstavu Z interiérů planderského zámku*. Jihlavské listy VII, 1996, č. 48, s. 4.

Petr Dvořák